

INHOUD

PROLOOG Een lange reis 7

KENNISMAKING

De taal van tonen, klanken, geuren 15

Gedichten sterker dan wijzelf 22

Alle woorden zijn me even lief 32

We zaten vol opgekropte woede 42

NAAR DETROIT EN NEW ORLEANS

Echt en onecht 55

Schoonheid en verval 66

Ol' Man River 73

Dit is ook Amerika! 88

VADERS EN ZONEN

His Blood's In Me 109

Een hoogstpersoonlijk geluid 118

Niet echt zwart 127

HET VERLEDEN IS NOG NIET VOORBIJ

Eten en een gedicht 139

Het zwarte paradijs is in Michigan 143

EPILOOG Als ik naar jou kijk, zie ik mezelf 155

Verantwoording 165

PROLOOG

Een lange reis

Twee vragen krijg ik bij ieder optreden of interview over mijn werk sinds ik in 2004 de roman *De laatste dichters*, gebaseerd op de levens van de Afro-Amerikaanse dichtersgroep The Last Poets, publiceerde, namelijk: ‘Wat schrijf je nou eigenlijk, fictie of non-fictie?’ En: ‘Hoe komt het dat je als witte Nederlandse vrouw over zwarte Amerikanen schrijft? Hoe kan het dat je je zo goed kunt inleven?’ Naar aanleiding van het hernieuwde debat over culturele toe-eigening komt daar recentelijk een dringende vraag bij: ‘Mág je als witte schrijver eigenlijk wel de vrijheid nemen om vanuit zwarte karakters te schrijven?’

Op het eerste gezicht lijken de vragen over mijn literaire stijl en die over de culturele en etnische achtergrond van mij en mijn personages niks met elkaar te maken te hebben. Maar nadenkend over antwoorden kom ik steeds uit bij wat ik zie als de bron, of kern misschien wel van mijn schrijverschap: mijn onbevangenheid ten aanzien van de mensen (personages) over (of vanuit) wie ik schrijf, en een volslagen onvermogen in hokjes te denken.

Dat klinkt nogal nobel. Geloof me, dat ben ik echt niet! Maar bij herlezing van de voor u liggende reportages, essays en vertellingen die ik de afgelopen zestien jaar schreef over en vanuit ‘zwart’ Amerika, is het dát vooral

wat me opvalt: die schijnbaar grenzeloze onbevangenheid, naïviteit zullen sommigen het misschien noemen, of overgave, waarmee ik me in die nieuwe, tot dan toe onbekende Afro-Amerikaanse wereld stort, van de ene ontmoeting of gebeurtenis in de andere val, vriendschappen sluit, en van het ene (schokkende) verhaal in het andere beland.

De titel van deze bundel, *Als ik naar jou kijk, zie ik mezelf*, heb ik niet van mezelf. Umar Bin Hassan, een van The Last Poets, zei het op een dag tegen me, nadat we weken achtereen met elkaar hadden opgetrokken, onderweg waren geweest per Greyhoundbus van de ene stad naar de andere om familie en vrienden van hem te bezoeken en te interviewen voor mijn roman. ‘Als ik naar jou kijk, zie ik mezelf.’ Ik dacht precies hetzelfde als ik hem aankeek. In het essay met dezelfde titel, als epiloog in dit boek, kom ik terug op die opmerking en vraag ik me af waar die wederzijdse herkenning vandaan komt.

Eigenlijk zijn de verhalen in *Als ik naar jou kijk, zie ik mezelf* bij elkaar het verslag van één grote reis. Van de eerste kennismaking met The Last Poets in Harlem in de zomer van 2000, via Detroit waar ik een thuis vond na 9/11, de aanslagen op 11 september 2001, en New Orleans voor en na Katrina in 2005, en in 2008 Idlewild (‘The black Eden’) in de bossen van Michigan, het vakantiedorp waar zwarten tijdens de rassenscheiding huizen en land mochten bezitten, via Bearsville in de Catskill Mountains en Brooklyn, waar ik in 2005 Eric Mingus ontmoette en Ravi Coltrane, zonen van hun beroemde vaders, tot een actueel essay uit 2016, waarin ik naar al die plekken te-

rugkeer om mezelf als witte Europese auteur, schrijvend over en vanuit zwarte Amerikaanse personages, kritisch te bevragen.

Zo'n reis kun je natuurlijk niet maken, zo'n onderzoek niet doen zonder als persoon en schrijver zélf in het geding te zijn. Zonder dat je zelf verandert, geconfronteerd wordt met je eigen beperkte wereldbeeld (de 'witte bubbel') en beelden in je kop die niet blijken te kloppen (zoals over crackverslaafden). Want zodra je jezelf openstelt voor een nieuwe werkelijkheid, nieuwe mensen, en relaties met ze aangaat, kom je vanzelf in onverwachte situaties terecht en gebeuren er dingen waartoe je je moet verhouden.

In 'Dit is ook Amerika!' bijvoorbeeld, over New Orleans in 2011, waar ik logeerde bij Mama D in de Seventh Ward, in 'da hood', beschrijf ik de chaos na een schietpartij vlak voor ons huis en de hysterische reactie van Mama D. Mijn eigen ontredding is tussen de regels door te lezen – het is een journalistieke reportage – maar mijn angst en verwarring, en ook het gevoel van misplaatstheid daar op dat moment, ook al probeerde ik Mama D te steunen en te troosten, zetten me wel aan het denken. Het was, schrijf ik later in mijn autobiografische roman *Om adem te kunnen halen* (2013): 'Alsof de stad naar mij keek, in plaats van andersom. Wie dacht ik wel dat ik was? Wat had ik me in mijn hoofd gehaald?'

Natuurlijk was ik me vaker bewust van mijn witheid. Al was het alleen maar omdat Last Poet Abiodun Oye-wole destijds voortdurend naar mij verwees als *white girl* (zonder negatieve bijklank overigens). Natuurlijk ervaar-

de ik ook wantrouwen en achterdocht, ook van Umar. Te vaak waren The Last Poets voor het hoofd gestoten door witte producers, journalisten of filmmakers die hun gouden bergen beloofden maar er uiteindelijk zelf met rechten, geld en aandacht vandoor gingen. Het enige wat ik tegenover die scepsis kon stellen was vertrouwen. De tijd nemen en geduld oefenen, niet bang zijn voor kritiek, me aan afspraken houden en steeds blijven terugkomen, contact houden. En misschien nog belangrijker: iets teruggeven. Niet alleen verhalen en een roman waarin ze zichzelf konden herkennen (zonder ze te pleasen of onkritisch te zijn), maar ook optredens.

Zo'n werkwijze, gebaseerd op wederkerigheid en vertrouwen, heb ik steeds zo veel mogelijk toegepast tijdens het onderzoek voor en het schrijven van de romans *Als Casablanca* (2008), over 9/11, en *We hadden liefde, we hadden wapens* (2016), gebaseerd op het verhaal van de zwarte Amerikaanse verzetsstrijder Robert F. Williams.

Toen ik in de zomer van 2017 samen met The Last Poets op het Edinburgh International Book Festival was, ter gelegenheid van de publicatie van de Engelse vertaling van *De laatste dichters*, en The Last Poets werd gevraagd hoe ze het vonden dat hun persoonlijke verhalen waren opgetekend door een witte vrouw uit Nederland, moesten ze lachen en was hun antwoord: 'Yes, she's white and she's Dutch, but she is our white Dutch girl.'

Nogal wat verhalen in deze bundel gaan over vaders, over de invloed van vaders op het leven van de geïnterviewden. Dat is geen toeval. Toen ik in 2000 voor het eerst in

mijn eentje naar New York reisde, was ik op zoek, ook al wist ik niet precies wat ik zocht. In *Om adem te kunnen halen* schrijf ik: ‘Achteraf is het alsof ik op de vlucht was voor iets of iemand of voor een of andere donkere kracht [...]’. Ik ben opgegroeid met een vader die leed aan een angststoornis, en regelmatig in psychiatrische inrichtingen verbleef. Daardoor was ik getekend en innerlijk onzeker. Terwijl ik me vol overgave stortte in het onderzoek naar *The Last Poets* en mensen interviewde over hún vaders, leerde ik me gaandeweg verzoenen met mijn eigen achtergrond, met mijn vader. Niet dat dat de inzet was van dit project, maar zonder die persoonlijke drijfveren (die ik pas achteraf herkende), waren de verhalen in deze bundel, evenals de romans die daaruit voortkwamen, minder intens, betrokken en persoonlijk geweest en misschien zelfs niet eens geschreven.

Ik herinner me levendig wat er met me gebeurde toen ik in 2000 in de flat van Abiodun Oyewole aan Morningside Drive, uitkijkend over Harlem, eerst hem interviewde en een dag later Umar: alsof er letterlijk een deur openging, niet alleen naar een nieuwe (Afro-Amerikaanse) wereld, maar ook naar een toekomst waarin ik zou veranderen en me zou kunnen ontwikkelen, zowel persoonlijk als artistiek.

Terugkijkend durf ik te zeggen dat ik zelfverzekerder ben geworden, autonoom, dat ik me makkelijker begeef in welke sociale of culturele omgeving, welk milieu dan ook, en heb geleerd niet meteen te oordelen en achter de etalage te kijken die mensen vaak voor zichzelf inrichten uit zelfbehoud.

In zekere zin zijn de verhalen in *Als ik naar jou kijk*, zie ik mezelf een verslag van mijn volwassenwording en ook die van mijn schrijverschap. In elk geval waren ze vaak het begin van mijn romans, die vrijwel allemaal zijn gebaseerd op diepgaand onderzoek, gesprekken met mensen, (toevallige) ontmoetingen. Ik laat erin zien hoe ik te werk ga als literair auteur, hoe ik in mijn beleving het beste van twee werelden – de verbeelding, je inleven in je personages, én (journalistiek) onderzoek – met elkaar verenig, juist om de gelaagdheid en complexiteit van de werkelijkheid beter te kunnen benaderen.

Voor mij is de literatuur een vrijplaats, gaat het er vooral om organisch de best mogelijke vorm van vertellen te vinden bij het verhaal, en ook bij de karakters die daarin de hoofdrol spelen, bij hun geschiedenissen en hun stemmen.

Niet in de laatste plaats heb ik de verhalen gebundeld vanwege de actualiteit, de schokkende heropleving en acceptatie van racisme in Amerika (en ook bij ons in Europa). Het geeft mijns inziens de reportages een hernieuwde relevantie, omdat ze dikwijls gaan over verborgene Amerikaanse geschiedenissen, over de ontwrichtende invloed van racisme op het intieme leven van mensen, over de kracht van kunst, over veerkracht en verzet.

KENNISMAKING

De taal van tonen, klanken, geuren

Newark, New Jersey, september 2001

‘Zoek je het huis van Amiri?’ vroeg de postbode. Een taxi had me afgezet in een lommerrijke zonoevergoten straat in Newark, New Jersey. Ik knikte. ‘Daar,’ wees hij. Achter een dichte haag van struiken en takken lag het huis van de beroemde zwarte Amerikaanse schrijver en dichter Amiri Baraka verborgen. Ik drukte op de bel. Amiri’s vrouw Amina liet me binnen. Of ik even wilde wachten. De tv stond aan zonder geluid. Onafgebroken werden beelden getoond van de dampende puinhopen van het ingestorte World Trade Center. Het was donderdagmiddag, twee dagen na de ramp. Van boven sijpelden lome jazzklanken de woonkamer binnen. De kamer rook naar wierook en oude boeken. In de verte herkende ik de aarzelende hese stem van Billie Holiday. Amina zette de tv uit en toen denderde de oude kleine schrijver de trap af. ‘Taal en muziek, wilde je het daarover hebben?’

‘Ja,’ zei ik, opgelaten. Ik was nog maar net begonnen met het onderzoek voor mijn roman over *The Last Poets*, waarvan Baraka de mentor was geweest in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, en nu leek het plotseling belachelijk om het over zoiets triviaals te hebben als woorden en muziek.

Maar nee, Baraka ging gewoon zitten en begon: ‘Coltrane, Monk, Ellington, allemaal mensen die ik nog iedere dag draai. Hun muziek is een deel van mij. Ik b n

die muziek. Ik schrijf op die muziek. Ze helpen me mijn ideeën te verwoorden.’ Vanachter dikke brillenglazen hielden zijn bolle glanzende ogen me scherp in de gaten. ‘Stel dat het idee is: we zijn gebombardeerd en iedereen is treurig en de regering speelt een vies spel. Ik wil daarover schrijven en ben op dat moment al bezig de gedachte te vertalen in geluiden, gevoelens, ritmes. In taal. Uiteindelijk wil ik dat een goede muzikant mijn woorden kan lezen als een muziekstuk. Daar werk ik iedere dag aan. Nog meer vragen?’

Zo begon mijn introductie in Baraka’s wereld. Voor mij als witte Europese schrijver en muzikliefhebber was dat een ware openbaring. Een thuiskomen bijna. Met name vanwege de vanzelfsprekende band die in de Afro-Amerikaanse cultuur bestaat tussen literatuur (taal) en muziek. ‘De scheiding tussen poëzie en muziek is een westers idee,’ zei Baraka. ‘Mijn woorden zijn muziek,’ had Umar Bin Hassan, een van The Last Poets, eerder gezegd. En Abiodun Oyewole, die andere laatste dichter, zei: ‘De klank van een woord moet iets zeggen over de betekenis van je boodschap.’ Nu waren zij dichters, performancedichters nog wel, en iedereen weet van de verwantschap van poëzie en muziek. Poëzie heeft, net als muziek, soms een hoge mate van abstractie. Poëtische taal verwijst vaak naar zichzelf, naar de taal an sich, muzikaliteit en ritme zijn belangrijk in poëzie. Maar literatuur? Verhalen? Ik herinner me dat ik Baraka’s proza probeerde te lezen maar me telkens voelde als een insect, verstrikt in een kleverig spinnenweb, een web van grilli-